

Η συμβολή της Χίου και της ναυτιλίας στην επανάσταση του 1821 και στη δημιουργία του Ελληνικού Κράτους.

Το αίμα των κατοίκων της Χίου – «φουσκωμένο» ποτάμι το οποίο ρέει αδιαλείπτως πάνω στην «γη» της Ελληνικής Ιστορίας – «πότισε» το Ιερό Χώμα της Εθνεγερσίας του 1821, για να «ριζώσει» το Νεότερο Ελληνικό Κράτος και, μαζί, να επανέλθει η Ελευθερία στο από αιώνων λίκνο της. Η σφαγή της Χίου δημιούργησε ένα ευρύ κύμα συμπάθειας για τον ελληνικό λαό. Αμέσως, τα φιλελληνικά κομιτάτα του Παρισιού, της Μασσαλίας και της Λυών διοργάνωσαν εράνους για την ενίσχυση των επαναστατημένων Ελλήνων. Η θυσία των Χιωτών δεν πήγε χαμένη.

Ας δούμε όμως με ποιους άλλους τρόπους συνέβαλε η Χίος στην Εθνεγερσία. Και αυτοί οι τρόποι - όπως θα δούμε μέσα από μία σύντομη αναδρομή- ήταν τόσο οικονομικοί όσο και πνευματικοί.

Κατ' αρχήν με το διαμετακομιστικό εμπόριο και τον εξ αυτού πλούτο, ούτως ή άλλως, δεν ήταν καθόλου ξένη η Χίος ούτε στην αρχαιότητα, αλλά ούτε και στη διάρκεια της πολύ ήπιας Οθωμανικής κυριαρχίας σε αυτήν.

Κατά τους τελευταίους αιώνες της Τουρκοκρατίας, και ιδιαίτερα στη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα, οι υπόδουλοι Έλληνες ανέπτυξαν σε πολλές περιοχές και πόλεις έντονη εμπορική δραστηριότητα, ενώ στις νησιωτικές περιοχές (Χίος, Ψαρά, Ύδρα, Σπέτσες, Άνδρος) συνέβη το ίδιο, με ανάπτυξη και της ναυτιλίας και τη συνακόλουθη ίδρυση εμπορικών εταιρειών.

Επιπλέον, πολλοί από τους εύπορους εμπόρους εγκαταστάθηκαν εκτός του μητροπολιτικού ελληνικού χώρου, δημιουργώντας παροικίες και έτσι οι περισσότερες από τις προαναφερθείσες εταιρείες είχαν την έδρα τους σε πόλεις της Ευρώπης (Λονδίνο, Μάντσεστερ, Άμστερνταμ, Παρίσι, Μασσαλία, Μάλτα, Βιέννη, Τεργέστη, Βενετία, Λιβόρνο, Βουκουρέστι, Ιάσιο, Οδησσός, Μόσχα, Ροστώβ, Αλεξάνδρεια, Κάιρο -όπως και στις Κωνσταντινούπολη, Σμύρνη, Κυδωνίες και αλλού).

Σημαντικό ποσοστό των εύπορων εμπόρων που προαναφέρθηκαν, ήταν Χιακής καταγωγής. Από τη δραστηριότητά τους αυτή δόθηκε η **ώθηση για την ανάπτυξη της ελληνικής εμπορικής ναυτιλίας**, η οποία παρατηρείται από το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, καθώς ευνοήθηκε και από τη διεθνή ιστορική συγκυρία με την υπογραφή της συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή το 1774 που υποχρέωνε τους Τούρκους να αφήνουν τα ελληνικά πλοία υπό ρωσική σημαία να διαπλέουν ελεύθερα τα στενά προς τον Εύξεινο Πόντο. Έτσι, η μεταφορά των σιτηρών της Ρωσίας προς τη Δυτική Ευρώπη πέρασε στα χέρια των Ελλήνων ναυτικών-υπηκόων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, κομίζοντας στους πλοιοκτήτες τεράστια κέρδη.

Κυρίως τα νησιά, Χίος, Ύδρα, Σπέτσες, Ψαρά, είχαν αναπτυχθεί σε υπολογίσιμα ναυτικά κέντρα και ήταν εκείνα που πρώτα διέθεσαν τα πλοία τους για τον αγώνα της ανεξαρτησίας. Οι στόλοι των νησιών μετέφεραν το επαναστατικό κλίμα σε όλα τα νησιά, ενίσχυσαν τις χερσαίες επιχειρήσεις σε παράλιες περιοχές, ανεφοδίασαν ελληνικά φρούρια και προπαντός δεν επέτρεψαν στους Τούρκους να μεταφέρουν στρατό και εφόδια στις επαναστατημένες ελληνικές περιοχές

Δεν αρκούσε ωστόσο μόνο η οικονομική ισχύς. Ο Χίος Διδάσκαλος του Γένους Αδαμάντιος Κοραής θα μπορούσε να θεωρηθεί και ευεργέτης της Ελλάδας και μόνο για την πνευματική του προσφορά, για το «φωτισμό» του υπόδουλου έθνους που είχε ως όραμα και που προσπάθησε να πραγματοποιήσει στη διάρκεια της ζωής του. Ένα μέρος των συγγραφών του Κοραή αποτελούσαν

φυλλάδια, κατά κάποιον τρόπο προπαγανδιστικά, σε σχέση, εκτός από την αφύπνιση της εθνικής συνείδησης ειδικά των αποδήμων Ελλήνων, με τη διάθεση υλικών μέσων για εθνικούς σκοπούς, με κυριότερο, ασφαλώς, τη μόρφωση των υποδούλων συμπατριωτών.

Ακόμη, προέτρεψε με επιμονή τους εκτός Ελλάδος Χίους να συστήσουν συλλόγους και αδελφότητες, για να επιτύχουν περισσότερη ομόνοια και συνεργασία στην αρωγή των πιο φτωχών συντοπιτών και, βέβαια, του απελευθερωτικού αγώνα του έθνους. Και παρά το ότι ο Κοραής ο ίδιος ούτε επεδίωξε ούτε συγκέντρωσε ποτέ πλούτο, συνεπής στα λόγια και τα γραπτά του, με τη διαθήκη του δώρισε όλα τα προσωπικά του αντικείμενα και χιλιάδες τόμους βιβλίων στη Χίο και τη Βιβλιοθήκη του Γυμνασίου της. Η Βιβλιοθήκη αυτή θα αποτελέσει τελικά τη «μαγιά» για τη δημιουργία στην ιδιαίτερη πατρίδα του Κοραή ανεξάρτητης σπουδαίας Βιβλιοθήκης, που δικαίως θα λάβει τελικά το όνομά του.

Ο Ιωάννης Βαρβάκης από τα Ψαρά αποτελεί μια ιδιαίζουσα περίπτωση. Η ζωή του θα μπορούσε να εμπνεύσει ένα άκρως ενδιαφέρον μυθιστόρημα, ενώ ήδη έγινε κινηματογραφική ταινία (από τον Γιάννη Σμαραγδή το 2012).

Από πειρατική δράση, όπως πολλοί Ψαριανοί κατά τον 18ο αιώνα, απέκτησε σημαντική ναυτική εμπειρία, ενώ συντάχθηκε με το Ρωσικό ναυτικό και διακρίθηκε στα Ορλωφικά. Η αρχή του μεγάλου πλουτισμού του συνέβη μετά το τέλος του Ρωσοτουρκικού πολέμου (1768-1774), όταν, μετά από αρκετές ταλαιπωρίες, βρέθηκε στην Αγία Πετρούπολη. Εκεί η Αικατερίνη η Μεγάλη του πρόσφερε την εύνοιά της, χρηματική αποζημίωση για τα πλοία που έχασε από τους Τούρκους και το δικαίωμα ατελούς εμπορικής εκμετάλλευσης της αλιείας στην Κασπία Θάλασσα –περιοχή σημαντική για την τότε ρωσική πολιτική, η οποία απέβλεπε σε εξεύρεση νέων εμπορικών δρόμων για τα αγαθά που έρχονταν από την Ανατολή.

Ζώντας στον ελλαδικό μητροπολιτικό χώρο, ο Βαρβάκης μυείται στη **Φιλική Εταιρεία**, της οποίας υπήρξε **ένας από τους κύριους οικονομικούς υποστηρικτές**. Με την έκρηξη της επανάστασης του 1821 χρηματοδότησε τις στρατιωτικές επιχειρήσεις του Αλέξανδρου Υψηλάντη, ωστόσο η σημαντικότερη ίσως, όψη της ευεργετικής δραστηριότητας του Βαρβάκη ήταν **η εξαγορά, μέσω του Οικουμενικού Πατριαρχείου, μεγάλου αριθμού Ελλήνων αιχμαλώτων από οθωμανικά σκλαβοπάζαρα, για την οποία διέθεσε τεράστια χρηματικά ποσά**. Ακόμη, ενίσχυσε τον ελληνικό στρατό στον ελλαδικό χώρο με πολεμοφόδια, ενώ βοήθησε και τους συντοπίτες του Ψαριανούς.

Αν και μάλλον αυτοδίδακτος, και γι' αυτό με ελάχιστη μόρφωση, ο Βαρβάκης είχε αντιληφθεί, λόγω της οξύνοιας και κάποιων γνωριμιών του, τη σημασία της παιδείας και έτσι άφησε με τη διαθήκη του το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του στο ελληνικό κράτος **για την ανέγερση εκπαιδευτικών ιδρυμάτων**. Το 1843, με βουλευτικό διάταγμα, η επιθυμία του ικανοποιήθηκε και άρχισε στο κέντρο της Αθήνας η ανέγερση της Βαρβακείου Σχολής που τελείωσε το 1859. Η Σχολή μετεγκαταστάθηκε στο Παλαιό Ψυχικό τη δεκαετία του 1950 -το αρχικό κτίριο υπάρχει μέχρι σήμερα ως Βαρβάκειος Αγορά. Αυτός ήταν ο Ψαριανός εθνικός ευεργέτης Ιωάννης Βαρβάκης, ο επονομαζόμενος «ευεργέτης δύο πατρίδων».

Σε ένα γενικότερο επίπεδο, αρχικά, πρέπει να σημειωθεί ότι και μετά την απελευθέρωση η ακτινοβολία του ελεύθερου πλέον κράτους ωθούσε τους Χιώτες αλλά και εν γένει τους Έλληνες του εσωτερικού και, κυρίως, της διασποράς στη δράση και την προσφορά. Οι ευεργέτες επιθυμούσαν να συμβάλουν στην ανασυγκρότηση και τον εκσυγχρονισμό των υποδομών του ελληνικού κράτους, σύμφωνα και με τη διάσταση του έθνους-κράτους, που διαποτίζει το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Η εκπαίδευση παραμένει ο κύριος τομέας όπου κατευθύνονται οι δωρεές (θεωρούν «τό

τιμαλφέστερον...ή παιδεία», προσφέρουν ακόμη και για «έσαει μόρφωσιν καθηγητῶν καὶ δασκάλων») -σύμφωνα και με τις ιδέες του Κοραή-, ωστόσο οι ευεργέτες προσφέρουν πλέον και στους τομείς της υγείας και της κοινωνικής πρόνοιας, όπως και στην απόκτηση υποδομών από έναν ενδεή και προβληματικό δημόσιο τομέα. **Στην ουσία καλύπτουν τα κενά ή ενισχύουν τον ισχνό κρατικό προϋπολογισμό.**

Ξεχωριστή είναι η συμβολή του **Χίου Ανδρέα Συγγρού** (1830-1899), του ίσως γνωστότερου, αλλά και πιο πολυσυζητημένου εθνικού ευεργέτη. Ο Συγγρός ξεκίνησε ως έμπορος, αλλά τελικά ασχολήθηκε κυρίως με τραπεζικές δραστηριότητες και αναδείχθηκε στον πλουσιότερο και ισχυρότερο Έλληνα κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα. Εκτός από τις γνωστότερες ευεργεσίες του, κυρίως στην Αθήνα (Νοσοκομείο, Δημοτικό Θέατρο, Φυλακές - ανήγειρε τα Αρχαιολογικά Μουσεία Δελφών και Ολυμπίας, και ολοκλήρωσε τη διάνοιξη της διώρυγας της Κορίνθου), άφησε μεγάλα χρηματικά ποσά στο χωριό του και σε ιδρύματα στη Χίο. Υπήρξε ευεργέτης της Βιβλιοθήκης «Κοραής», όπως και του Γυμνασίου Χίου, στα προπύλαια του οποίου έχει στηθεί προτομή του. Ακόμη, προσπάθησε να επιλύσει το οξύ πρόβλημα ύδρευσης της πόλης της Χίου στήνοντας σε αυτήν τέσσερις κρήνες, ενώ διέθεσε και πολλά χρήματα για την ανακούφιση και περίθαλψη των σεισμοπαθών του 1881.

Η παρουσίαση του θέματος θα μπορούσε να εξακολουθήσει για πολύ ακόμη , ωστόσο ελπίζω στα στενά πλαίσια του σημερινού Συνεδρίου να κατάφερα να προσέγγισα έστω και λίγο την πραγματικά μεγάλη συμβολή τόσο των Χίων όσο και της ναυτιλίας στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα και τη συγκρότηση του Ελληνικού Κράτους.

Οφείλουμε να θυμόμαστε όλους εκείνους που συνέβαλαν ποικιλοτρόπως στην απελευθέρωση του Γένους για να συνεχίσουν να μας εμπνέουν , να μας οδηγούν, ώστε, με ενότητα, αλληλεγγύη και συνοχή να κρατήσουμε ψηλά στη συνείδησή μας τις αξίες της φιλοπατρίας και της εθνικής αξιοπρέπειας.